

Sebastian Taboř

**REFORMA EDUKACJI, W TYM KSZTAŁCENIA
ZAWODOWEGO NA TERENIE CZECH
W LATACH 1743-1925**

**РЕФОРМИ ОСВИТИ, ЗОКРЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВИТИ
НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХІЇ В 1743-1925 РОКАХ**

**REFORM OF EDUCATION AND VOCATIONAL TRAINING
IN THE CZECH REPUBLIC IN 1743-1925**

Powstania zrębów czeskiego szkolnictwa można upatrywać już w działalności Cyryla i Metodego, którzy przybyli na te tereny w IX wieku w celu nawrócenia Wielkich Moraw na chrześcijaństwo. Tworząc fundament pierwszego Kościoła chrześcijańskiego, zakładali także pierwsze szkoły, w których uczono w języku starosłowiańskim. Duchowni zapoznawali przyszłych i aktualnych wiernych z nauką Kościoła.

Tworzenie systemu edukacji ma związek z kształtowaniem się struktury nowej wiary. Z kroniki Kosmasa dowiadujemy się, że św. Wacław, książę czeski, swoje wykształcenie zdobywał w miejscowości Budeč, gdzie w X wieku działała szkoła. Był to jeden z najlepiej wykształconych władców w ówczesnych Czechach. W 1068 roku przy katedrze św. Wita powstała szkoła katedralna. Podobna szkoła, założona prawdopodobnie w 1073 roku, działała przy katedrze św. Wacława w Ołomuńcu. Praga oraz Ołomuniec w XI wieku wyrastały na dwa ważne ośrodki kształcenia. W XIII wieku ważnym ośrodkiem kształcenia stało się Brno¹.

Wielki wpływ na poziom wykształcenia zdobywanego na terytorium Królestwa Czech miał uniwersytet założony przez Karola IV w 1348 roku.

¹ M. Somr, *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha 1987, s 29-31.

Zgodę na utworzenie uczelni wydał papież Klemens VI, który – jeszcze jako Piotr Roger, zakonnik benedyktyński – był wychowawcą oraz nauczycielem cesarza, przebywając na francuskim dworze Filipa Pięknego. Był to 32. uniwersytet założony na terenie Europy. W momencie powstania uczelnia miała cztery wydziały: teologiczny, filozoficzny, medyczny i prawniczy. Uniwersytet ten w znaczny sposób przyczynił się do podwyższenia poziomu wykształcenia obywateli czeskich. Znaczenie uniwersytetu było ogromne. Wykształcił on wielu wybitnych uczonych, w tym między innymi Jana Husa – profesora filozofii oraz późniejszego rektora praskiej uczelni. Husowi przyświecała idea kształcenia wszystkich warstw społecznych, co nie spodobało się Kościołowi.

Nie bez znaczenia jest działalność Towarzystwa Jezusowego, które zostało sprowadzone na terytorium Czech w 1556 roku. Ich najważniejszym centrum pracy dydaktycznej i naukowej było Klementinum w Pradze. Obok szkół łacińskich jezuiti zakładali także szkoły dziecięce, w których uczyli pisać i czytać po czesku. Jezuita dzięki wsparciu władcy w 1562 roku utworzyli Akademię Ferdynanda. W 1654 uczelnia została połączona z Uniwersytetem Praskim, dzięki czemu powstał Uniwersytet Karola-Ferdynanda. Jezuita poprzez akademię oraz Uniwersytet Karola-Ferdynanda wykształcili pokaźną liczbę osób, stanowiących elitę Europy.

Wielkie zasługi na polu edukacji ma czeski uczyony Jan Amos Komeński. Jednakże zręby czeskiego systemu kształcenia tworzyły się za panowania Marii Teresy, która wprowadziła obowiązek szkolny dla wszystkich poddanych swojego cesarstwa w wieku 6-12 lat. Było to podyktowane względami pragmatycznymi. Następował dynamiczny rozwój przemysłu, gospodarki i w związku z tym cesarstwo, którym władała Maria Teresa, potrzebowało ogromnej ilości wykwalifikowanej kadry.

Przed 1740 rokiem edukacja odbywała się w szkołach tworzonych przy parafiach oraz klasztorach. Ówczesne kształcenie nie miało takiego masowego charakteru, jaki nadała Maria Teresa. Ustanowienie tego obowiązku spowodowało, że uczniami stała się duża liczba dzieci, w związku z czym cesarzowa musiała się postarać o budynki, w których należało umieścić nowych uczniów. Szkoły budowano w praktyce w tych miejscowościach (na wsi, w mieście), gdzie mieszkała populacja uczniowska. Zdaniem monarchini budowę potęgi gospodarczej kraju należało rozpocząć od reformy edukacji, ponieważ cesarstwo potrzebowało wykształconych urzędników, którzy pomagiliby władcy w sprawnym zarządzaniu państwem. Obowiązek szkolny został wprowadzony przez Marię Teresę także dlatego, iż dostrzegala wpływ epoki oświecenia na mentalność swych poddanych.

Obowiązek szkolny w Cesarstwie Austriackim na ziemiach czeskich został wprowadzony dekretem z dnia 30 grudnia 1745 roku. Dotyczył zwłaszcza dzieci wywodzących się z najniższych warstw społecznych. Wszystkich przedmiotów uczył jeden nauczyciel. Początkowo wydzielono trzy rodzaje szkół: normalne, główne i ogólne. Szkoła była całkowicie zależna od państwa, które kontrolowało każdy przejaw aktywności placówki.

Początkowo reformę oświaty opracował i przeprowadził Gerhard von Swieten. W tym celu w 1759 roku Maria Teresa powołała Nadworną Komisję Edukacji, która miała za zadanie podniesienie jakości kształcenia. Na jej czele stanął Johann Ignaz von Felbiger, który założył ponad 500 szkół ludowych. Sam pisał podręczniki, na podstawie których uczono młodzież. Rok szkolny podzielił na dwa semestry: zimowy i letni, a swoje poglądy na edukację zawarł w książce pt. *Školský řád*, którą wydał w 1774 roku.

W 1775 roku na terenie Czech funkcjonowały szkoły parafialne, tzw. *trivium*, w których uczono: czytania, liczenia, pisania, podstaw gospodarzenia oraz katechizmu. Placówki te były zakładane przy parafiach i określano je mianem filialnych. Dziewczynki uczyły się dodatkowo szycia i szydełkowania. Edukacja była prowadzona początkowo w języku czeskim. Nauka trwała dwa lata. Po jej zakończeniu uczniowie trafiali do szkół głównych, znajdujących się w miastach. W szkołach tego typu uczniowie zdobywali wiedzę z zakresu geometrii, rysunku i łaciny. Językiem wykładowym w klasie pierwszej i drugiej był jeszcze czeski, ale potem – już tylko język niemiecki².

Ostatnim typem szkół były placówki oświatowe określane mianem normalnych. Były to szkoły czteroklasowe, gdzie młodzież uczyła się przedmiotów, które były realizowane w poprzednich etapach – tym razem jednak w zakresie rozszerzonym. Po ukończeniu szkoły normalnej najzdolniejsi uczniowie trafiali do gimnazjów, by po ich ukończeniu kontynuować naukę w gimnazjum (potem na poziomie wyższym), a przede wszystkim na uniwersytecie w Pradze.

Nadzór nad szkołami (*trivium*) sprawował proboszcz parafii, w której instytucja ta działała, natomiast nad szkołami głównymi i normalnymi – Obwodowa Komisja Szkolna. Każdy rodzic był zmuszony posłać dziecko do szkoły publicznej, w której musiało ono zdobywać wiedzę przez minimum 6-7 lat, począwszy od 6. roku życia, aż do ukończenia 12 lat. Jeżeli kogoś było stać na opłacenie prywatnego nauczyciela, wówczas dziecko uczyło się w domu. Opłata za kształcenie wynosiła jeden grajcar za tydzień nauki w szkole na

² A. Vališová, H. Kasíková, *Pedagogika pro učitele – Školský systém v českých zemích*, Praha 2007, s. 70.

wsi oraz dwa grajczary w mieście. Gdy ktoś nie był w stanie zapłacić tej kwoty, musiał się postarać o stosowne zaświadczenie, które zwolniłoby tę osobę z opłaty. Obowiązek szkolny dotyczył także dziewcząt. Nieposyłanie dziecka do szkoły było zagrożone karą pieniężną lub więzieniem. Nauczycielom wolno było uczyć tylko na podstawie materiałów zatwierdzonych przez stosowne władze oświatowe. Nie mogli oni podejmować dodatkowej pracy³.

Maria Teresa dekretem z 25 września 1775 roku przeprowadziła również na terytorium Czech reorganizację szkolnictwa średniego i gimnazjalnego. Wydatnie pomógł jej w tym Gratian Marx, który ustanowił najpierw pięcioklasową szkołę średnią, by następnie edukację na tym etapie wydłużyć do sześciu lat. Nauka odbywała się w języku niemieckim, a od trzeciej klasy uczniowie uczyli się także języka łacińskiego. Przez pierwsze trzy lata uczniowie uczyli się w tzw. klasach gramatycznych, w pozostałych dwóch zaś – w klasach humanistycznych. Uczniowie zdobywali wiedzę z zakresu: religii, historii, retoryki, matematyki, nauk przyrodniczych, języka greckiego i łacińskiego. Pod koniec każdej klasy uczniowie zdawali egzaminy. W klasach gramatycznych lekcję prowadził jeden nauczyciel, uczący wszystkich przedmiotów. W klasach humanistycznych uczyli nauczyciele przypisani tylko do jednego przedmiotu.

W sumie do roku 1775 Maria Teresa na terytorium Czech założyła 1891 szkół parafialnych – *trivium*, 17 szkół dla dziewcząt, 12 szkół głównych oraz 1 normalną, w których kształciło się około 30 tysięcy uczniów. Z powodu tak wielkiej ilości placówek edukacyjnych cesarzowa miała stały niedobór nauczycieli, w związku z czym musiała korzystać z usług Kościoła katolickiego, który dysponował dużym zastępem duchownych mających odpowiednie wykształcenie, by pracować na niwie oświatowej⁴.

Następny rozwój nastąpił po roku 1775. W latach 1775 – 1869 na terenie Czech Habsburgowie założyli 6246 szkół z językiem czeskim, a liczba uczniów wynosiła ponad 900 tysięcy⁵. Należy wspomnieć o tym, że na ziemiach Korony Czeskiej powstawało więcej szkół niż na terytorium Cesarstwa Austriackiego, nad którym także władzę sprawowała Maria Teresa oraz jej następcy. Tak duża liczba szkół spowodowała, że ludność czeska – choć politycznie zależna od Habsburgów – mogła się intelektualnie rozwijać, co miało niebagatelne znaczenie dla rozwoju kultury i sztuki na terytorium czeskim⁶.

³ M.N. Kuzmin, *Vývoj školství a vzdělání v Československu*, Praha 1998, s. 4-54.

⁴ Tamże, s. 56.

⁵ R. Váňová, *Vývoj počátečního školství v českých zemích*, Praha 1986, s. 34.

⁶ M.N. Kuzmin, *Vývoj školství...*, dz. cyt., s. 55-58.

Maria Teresa stworzyła fundament pod rozwój szkolnictwa na terenie Czech, lecz nauka w tych szkołach odbywała się przede wszystkim w języku niemieckim. Według wizji cesarzowej każdy poddany miał się nauczyć czytać, pisać i liczyć. Szkoły zakładane były przy manufakturach i parafiach, a każdy uczeń miał poświęcać na czytanie i pisanie minimum godzinę dziennie. Jednakże możliwość darmowego uczenia się wiązała się z obowiązkiem odpracowania tego przywileju w manufakturach. Maria Teresa musiała najpierw stworzyć zręby szkolnictwa podstawowego, by potem – pod koniec swojego panowania – myśleć o opracowaniu i zbudowaniu szkolnictwa średniego oraz zawodowego. Cesarstwo, które terytorialnie było duże, potrzebowało do ugruntowania swojej pozycji w Europie również ludzi wykształconych w różnych dziedzinach. Bynajmniej Marii Teresie nie chodziło oto, aby każdy obywatel czeski był człowiekiem z wykształceniem wyższym, lecz o to, by zdobył takie przygotowanie, które nie tylko pomogłoby mu się utrzymać, ale także przyczyniłoby się do budowy gospodarczej i kulturalnej potęgi cesarstwa. Rozwój przemysłu, a szczególnie rewolucja przemysłowa w latach 30. XIX wieku, wywołał potrzebę kształcenia specjalistów, których nowy przemysł potrzebował. Habsburscy władcy panujący nad terytorium czeskim dostrzegli wówczas potrzebę rozpoczęcia reformy kształcenia zawodowego. W latach 1800 – 1869 odnotowywano, że coraz więcej ludności czeskiej ma opanowaną umiejętność czytania, pisania i liczenia. Pod koniec 1869 roku prawie 70% Czechów deklarowało opanowanie wspomnianych wcześniej umiejętności. Poza tym pod koniec 1890 roku tylko 3% ludności czeskiej nie opanowało tych umiejętności⁷.

Ważną datą w tworzeniu się zrębów systemu edukacji na terenie Czech był rok 1848, w którym utworzono Ministerstwo Kultury i Kształcenia, które zajmowało się przede wszystkim kształceniem na poziomie średnim i wyższym oraz instytucjami o charakterze religijnym, naukowym i artystycznym.

Przełomowy okazał się również rok 1869. Wówczas bowiem zostało uchwalone prawo oświatowe opracowane przez ministra oświaty Leopolda Hausnera (z tego względu prawo to nazywano prawem Hausnera). Nowe prawo oświatowe ustanowiło obowiązkową edukację w ośmioklasowej szkole ogólnej i miejskiej, rozszerzyło zakres materiału, z którym byli zapoznawani uczniowie na każdym etapie kształcenia. Naukę podzielono na dwa stopnie. Na pierwszym, jak i na drugim stopniu uczeń kształcił się przez cztery lata.

Należy także scharakteryzować typy szkół, jakie wyłoniły się w wyniku uchwalenia prawa Hausnera. Prawo to uwzględniało powołanie szkoły ogóln-

⁷ Tamże, s. 71.

nej i miejskiej o charakterze publicznym i państwowym. Istniała też możliwość powołania szkół prywatnych oraz nauki w domu – po stworzeniu przez rodziców odpowiednich warunków, które by to umożliwiły. Ponadto każdego rodzica, który nie dopełnił obowiązku posłania dziecka do szkoły, czekała kara finansowa (od 1 do 20 florenów) lub kara więzienia (od 1 do 4 dni)⁸. Nauka trwała przez pięć dni w tygodniu, po sześć godzin na każdy dzień: cztery godziny do południa i dwie godziny po południu.

Jak już wcześniej nadmieniono, zezwalano na zakładanie szkół prywatnych, co na owe czasy było ewenementem. W szkołach ogólnych, które stanowiły odpowiednik szkoły podstawowej, uczono: języka, pisania, liczenia, realioznawstwa⁹, wychowania fizycznego oraz religii. Dziewczęta, które także objęła obowiązkowa edukacja, uczyły się dodatkowo szycia, gospodarowania i szydełkowania. Dzieci były posyłane do szkoły już w 6. roku życia i uczyły się obowiązkowo do osiągnięcia wieku 14 lat. Należy także nadmienić, że edukacja była bezpłatna, a od 1870 roku kategorycznie zakazano w szkołach stosowania kar fizycznych¹⁰. W tym samym roku wydano rozkład nauczanego materiału dla każdego typu szkół. Natomiast w 1872 roku opublikowano osnovy dla szkół miejskich oraz plany wynikowe¹¹.

Innym rodzajem kształcenia średniego była tzw. szkoła realna. Edukacja w tego typu szkołach kładła nacisk na przedmioty przyrodniczo-matematyczne. Uczeń zdobywał wykształcenie średnie zawodowe, a edukacja trwała sześć lat. Z powodu małej ilości szkół zawodowych szkoła realna zaczęła pełnić rolę szkół średnich zawodowych. Sytuacja zmieniła się dopiero w latach 60. XIX wieku, gdy szkoły realne mogły prowadzić kształcenie ogólne.

W drugiej połowie XIX wieku nastąpił dynamiczny rozwój przemysłu, co miało swoje konsekwencje podczas reformowania kształcenia zawodowego. Wówczas na terytorium Czech, które było zależne od Habsburgów, tworzono kolejne rodzaje szkół zawodowych, określane mianem przemysłowych. Ich rozwój nastąpił za panowania cesarza Franciszka Józefa¹². Również za jego panowania Cesarstwo Austriackie podpisało konkordat z państwem papieskim – Watykanem, co spowodowało, że duchowieństwo miało wpływ na kształt edukacji na każdym etapie. Dokonano modyfikacji programów nauczania. Na terenie Czech zezwolono, by w szkołach uczono w języku cze-

⁸ Z. Veselá, *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*, Brno 1992, s. 26-34.

⁹ Był to przedmiot, na którym uczniowie zdobywali najnowsze wiadomości o państwie.

¹⁰ A. Vališová, H. Kasíková, *Pedagogika pro...*, dz. cyt., s. 73-75.

¹¹ Tamże, s. 70-72.

¹² Tamże, s. 73.

skim. Miało to także związek z odejściem od idei absolutyzmu oraz uchwaleniem w 1869 roku tzw. ustawy grudniowej. Dzięki tej ustawie zwiększono między innymi dostępność bezpłatnej edukacji i – co istotne – wydłużono czas obowiązkowej edukacji, którą zapewniało państwo. Wspomniany akt prawny określał wymagania dla przyszłych nauczycieli. Był on tak dobrze opracowany, że z niewielkimi poprawkami dotrwała do 1918 roku¹³.

Po tym, jak 28 października 1918 roku Czechosłowacja uzyskała niepodległość, postanowiono (2 listopada 1918 roku) utworzyć dwanaście urzędów¹⁴, w tym Urząd Szkolnictwa i Oświaty Narodowej. Składał się on z ośmiu wydziałów: szkolnictwa narodowego, szkolnictwa średniego, szkolnictwa zawodowego, szkolnictwa wyższego, oświaty narodowej, związków religijnych, legislacyjnego oraz współpracy z zagranicą¹⁵.

W latach 1918 – 1925 było aż pięciu ministrów oświaty: Gustav Habrman, Josef Šusta, Vavro Šrobár, Rudolf Bechyně oraz Ivan Markovič. Praktycznie co 1,5 roku pojawiał się nowy minister, który nie miał odpowiedniego doświadczenia oraz wiedzy. Z tego też powodu ministrowie praktycznie w całości zaadaptowali dla potrzeb odrodzonego państwa austro-węgierski system kształcenia. Ministrom wydawało się, że nie ma potrzeby tworzenia całkowicie nowego systemu oświaty, jeśli sprawdził się ten cesarski. W maju 1919 roku uchwalono kolejną ustawę edukacyjną, dzięki której w Czechosłowacji zwiększono ilość szkół najróżniejszego typu na wszystkich etapach kształcenia. Szkołę można było otworzyć w tych gminach, w których uczniów było co najmniej 40. Nauka prowadzona była w języku narodowym uczniów. Ustawa omawiała także kwestię kwalifikacji nauczycieli. Nauczycielem mógł być każdy obywatel Czechosłowacji bez względu na wyznawaną wiarę – ale z pedagogicznym i przedmiotowym wyższym wykształceniem¹⁶.

W 1921 roku prawie 97% społeczeństwa czeskiego deklarowało opanowanie sztuki czytania i pisanania¹⁷. Jest to dowód na znaczny kapitał wiedzy, jakim dysponowała Czechosłowacja. Ponadto ministrowie oświaty nie potrafili rozwiązać kwestii odpowiedniej podstawy programowej, która scalałaby państwo – różnorodne pod względem narodowościowym. Każdy z nich miał własny pomysł na unormowanie stosunków czesko-niemieckich poprzez system edukacji.

¹³ J. Dobeš, Z. Hledíková, J. Janák, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 331.

¹⁴ Nie używano nazwy „ministerstwo”, ponieważ uznawano ją za niedemokratyczną.

¹⁵ J. Dobeš, Z. Hledíková, J. Janák, *Dějiny správy...*, dz. cyt., s. 338-441.

¹⁶ T. Kupr, *Vývoj České školské správy na našem území*, Praha 2015, s. 45-56.

¹⁷ M.N. Kuzmin, *Vývoj školství...*, dz. cyt., s. 176.

System szkolnictwa w wolnej Czechosłowacji po roku 1918 był wynikiem starań między innymi Františka Drtiny, który pełnił funkcję sekretarza prezydenta Tomaša Masaryka. Drtina uważał, że budowanie przyszłości państwa należy rozpocząć od zreformowania kształcenia, będącego kluczem do umacniania świadomości narodowej. Twierdził, iż procesowi nauczania powinni podlegać wszyscy obywatele nowego państwa, w tym kobiety.

Na początku formowania się państwa czechosłowackiego dosyć często padały pytania o szkolnictwo, jednakże miały one charakter polityczny, ponieważ zagadnieniem tym zajmowali się wykwalifikowani urzędnicy, którzy o szkolnictwie mieli mgliste pojęcie. W związku z tym propozycja systemu kształcenia w nowej rzeczywistości politycznej kraju była mocno związana z systemem opracowanym w 1869 roku. System ten obowiązywał w Czechosłowacji aż do 1945 roku.

W Czechosłowacji postanowiono wprowadzić obowiązek szkolny od 6. roku życia. Obowiązek ten miał trwać do osiągnięcia wieku 15 lat¹⁸ (tak jest do dzisiaj). Edukacja ta dzieliła się na dwa stopnie. Pierwszy stopień trwał od 6. do 11. roku życia. Klasa pierwsza i druga uczyły się razem, co powodowało szybsze przyswajanie wiedzy przez dzieci z niższej klasy (dzieci z klasy drugiej natomiast utrwały wiedzę zdobytą w klasie pierwszej). Dopiero nauka w klasie trzeciej odbywała się bez łączenia z inną, wyższą klasą. W klasie piątej uczniowie byli przygotowywani do przejścia na drugi stopień, który trwał trzy lata. Edukacja na tym etapie prowadzona była już na poziomie rozszerzonym. Uczniowie więcej pracowali samodzielnie, a nauczyciel był pewnego rodzaju facylitatorem. Duży nacisk kładziono na indywidualne potrzeby edukacyjne i w zasadzie dopiero w ostatniej klasie drugiego stopnia uczeń miał decydować, czego chciał się uczyć, by w ten sposób można było ukierunkować jego edukację na określoną specjalizację. Głównym propagatorem takiego kształcenia był Václav Příhoda, lecz w rzeczywistości w szkolnictwie czechosłowackim nie respektowano ideału demokracji. Tak naprawdę nie brano pod uwagę zdolności oraz potrzeb edukacyjnych uczniów¹⁹. Ważnym elementem były oceny szkolne. Oceny te były pięciostopniowe: jedynka (1) stanowiła oceną najlepszą, a piątka (5) – najgorszą. Jest to wzór austriacki, który obowiązywał już w czasach reform Marii Teresy.

Szkoły średnie były dwojakiego rodzaju: ośmioletnie gimnazja oraz siedmioletnie szkoły realne. Do tych szkół mogli wstąpić uczniowie klasy czwar-

¹⁸ Obecnie w tej sprawie niewiele się zmieniło. Obowiązek szkolny nadal zakłada chodzenie do szkoły młodzieży czeskiej od 6. do 15. roku życia.

¹⁹ R. Váňová, *Československé školství ve 30. letech (Příhodovská reforma)*, Praha 1995, s. 10-15.

tej lub piątej szkoły ogólnej po zdaniu egzaminów wstępnych. W gimnazjach, jak i szkołach średnich, językiem wykładowym był język czeski. W klasie pierwszej szkoły średniej lub gimnazjum uczniowie uczyli się dodatkowo języka niemieckiego jako obcego.

Wśród gimnazjów wyróżniano gimnazja klasyczne, gdzie przede wszystkim uczono języka łacińskiego i starogreckiego. Innym typem były gimnazja realne, w których nauka odbywała się w podobny sposób jak w szkołach realnych. Jednakże w szkołach realnych, które także stanowiły kolejny rodzaj szkół średnich, uczono współczesnego języka obcego oraz języka łacińskiego (od piątej klasy), choć największy nacisk kładziono na naukę przedmiotów technicznych, przygotowując uczniów do przyszłych wyższych studiów technicznych. Natomiast w klasach drugich w tego typu szkołach średnich uczniowie uczyli się języka angielskiego i francuskiego. Zdaniem Drtiny, sekretarza prezydenta Masaryka, uczniowie powinni znać język francuski, ponieważ był to język, którym powinny posługiwać się osoby myślące o pracy w dyplomacji.

Bardzo szybko rozwijało się także szkolnictwo średnie zawodowe. Do średnich szkół zawodowych byli przyjmowani uczniowie, którzy ukończyli szkołę miejską lub szkołę pierwszego stopnia. Edukacja w nich trwała cztery lata i kończyła się uzyskaniem matury. Kształcenie mogło być skrócone do dwóch lat i wtedy uczeń uzyskiwał tytuł mistrza. Wśród szkół średnich zawodowych można było wyróżnić: szkołę muzyczną, przemysłową, rolniczą, gospodarczą i plastyczno-przemysłową.

W 1922 roku uchwalona została tzw. mała ustawa szkolnictwa, która obowiązywała do roku 1945. Jak już zostało wspomniane, ustawa ta wiele zapożyczyła z poglądów Hausnera – reformatora szkolnictwa czeskiego z drugiej połowy XIX wieku. Utrzymano ośmioletnią obowiązkową naukę szkolną, kładziono duży nacisk na wychowanie fizyczne. Państwo wyznaczyło sobie cel, aby obniżyć liczbę uczniów przypadających na jednego nauczyciela. W 1922 roku na jednego nauczyciela przypadało 80 uczniów. Liczbę tę obniżono do 60 w latach 30. XX wieku²⁰.

W 1925 roku na terenie Czechosłowacji było 12 620 szkół powszechnych²¹. Według innych statystyk w roku szkolnym 1926/1927 na terenie Czechosłowacji funkcjonowało 377 szkół średnich, czyli: 35 gimnazjów, 122 gimnazja realne, 3 reformowane gimnazja realne, 69 szkół realnych oraz 64

²⁰ J. Dobeš, Z. Hledíková, J. Janák, *Dějiny správy...*, dz. cyt., s. 284-285.

²¹ *Czechosłowacja*, red. B. Vydra, tłum. M. Bunikiewicz, Kraków 1925, s. 111.

seminaria nauczycielskie, a także 5 szkół innego typu²². Istniała ponadto możliwość założenia i prowadzenia szkoły prywatnej, znajdującej się również pod nadzorem państwa. Nadzór nad szkolnictwem sprawowali inspektorzy okręgowi oraz krajowi, mianowani przez ministra szkoły i oświaty narodowej. Ponadto w każdej gminie i powiecie, w których funkcjonowały szkoły, były powoływane szkolne rady, pełniące funkcję urzędniczą. Na czele tej rady stał przewodniczący, wybierany spośród członków rady szkoły. Rady te nadzorowały funkcjonowanie szkoły oraz sprawdzały kwalifikacje nauczycieli. Członkowie rady często dokonywali hospitacji lekcji, dbając o odpowiedni poziom edukacji na każdym etapie kształcenia.

W szkołach tych uczyli nauczyciele, którzy mieli pełne wykształcenie wyższe z uprawnieniami pedagogicznymi. Podejmowano próby zbliżenia programu nauczania trzech pierwszych klas szkół średnich do nauczania szkół wydziałowych. Szkoły wydziałowe, o których należy w tym miejscu wspomnieć, miały za cel kształcić młodzież przydatną w branży przemysłowej i rolniczej. W tego typu szkołach nauka trwała pięć lat, zaś edukację mogła kontynuować w nich młodzież, która ukończyła pięcioletni okres kształcenia w szkole podstawowej. W szkołach tych pracowali nauczyciele z uprawnieniami do nauczania przedmiotów zawodowych, którzy zdali tzw. egzamin kwalifikacyjny.

Szkolnictwo czeskie objęło swym zasięgiem niemal całe społeczeństwo. Prawie każdy obywatel potrafił czytać, pisać i liczyć. Czesi mieli także możliwość kontynuowania kształcenia ogólnego, klasycznego czy specjalnościowego. Dzięki temu państwo czeskie po uzyskaniu niepodległości w 1918 roku było mentalnie przygotowane do podjęcia wielu niezbędnych reform. Zostały one przeprowadzone sprawnie, co można zawdzięczać między innymi prezydenturze prof. Masaryka, któremu zależało na wysokim poziomie szkolnictwa na każdym etapie kształcenia. Po 1918 roku można dostrzec dynamiczny rozwój kultury czeskiej. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie odpowiednia sieć szkół (założonych jeszcze za panowania Habsburgów) oraz wysoki poziom nauczania. Bycie nauczycielem po 1918 roku stanowiło powód do dumy, dawało też przywilej przynależności do wysokiej klasy społecznej. Niestety obecny poziom edukacji w Czechach daleki jest od tego, jaki można było zaobserwować w dwudziestoleciu międzywojennym, do którego próbuje się nawiązać poprzez kolejne reformy szkolnictwa.

²² Ż. Grotowski, J. Hanusz, *Od Przemyśława do Masaryka*, Kraków 1928, s. 143.

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie obrazu reformy edukacji na terenie Czech, z uwzględnieniem kształcenia zawodowego. Fundament pod system kształcenia stworzyła cesarzowa Maria Teresa, która widziała w edukacji metodę na zbudowanie i utwierdzenie potęgi swojego państwa. Znaczący wpływ na kształt kształcenia w Czechach miał również Leopold Hausner, który opracował nowatorski system. Niektóre jego elementy dostrzegane są we współczesnym czeskim systemie kształcenia. Praktycznie reforma edukacji po 1918 roku to wierna kopia wizji Hausnera.

Słowa kluczowe: Czechy, szkoły zawodowe, reforma edukacji, kształcenie

Abstract: This article aims to show the image of education reform in the Czech Republic, including vocational training. The foundation of the education system has created the Empress Maria Teresa, who saw in education methods to build and restrain the power of their country. A significant impact on the shape of education in the Czech Republic also had Leopold Hausner, who has developed an innovative system. Some of its elements are perceived in the modern Czech education system. Practically education reform after 1918 is a faithful copy of the vision Hausner.

Keyword: Czech Republic, vocational schools, educational reform, education

Bibliografia

- Czechosłowacja, red. B. Vydra, tłum. M. Bunikiewicz, Kraków 1925.
- Dobeš J., Hledíková Z., Janák J., *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007.
- Grotowski Ž., Hanusz J., *Od Przemysława do Masaryka*, Kraków 1928.
- Kupr T., *Vývoj České školské správy na našem území*, Praha 2015.
- Kuzmin M.N., *Vývoj školství a vzdělání v Československu*, Praha 1998.
- Somr M., *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha 1987.
- Vališová A., Kasíková H., *Pedagogika pro učitele – Školský systém v českých zemích*, Praha 2007.
- Váňová R., *Československé školství ve 30. letech (Příhodovská reforma)*, Praha 1995.
- Váňová R., *Vývoj počátečního školství v českých zemích*, Praha 1986.
- Veselá Z., *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*, Brno 1992.